

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

“ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI”

mavzusidagi III xalqaro ilmiy-nazariy va
amaliy anjuman materiallari

2026-yil 12-fevral

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

O‘ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI

BOBUR NOMLI XALQARO JAMOAT FONDI

**ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR
MEROSINING SHARQ DAVLATCHILIGI VA
MADANIYATI RIVOJIDA TUTGAN O‘RNI**

III xalqaro ilmiy-nazariy va amaliy anjuman materiallari

Toshkent – 2026

INSONIYLIK VA MA'NAVIYAT: NAVOIY VA BOBUR QARASHLARI

HUMANITY AND SPIRITUALITY: THE VIEWS OF NAVAI AND BABUR

I.Xabibjonov

PhD, dotsent.

Axmedova Aziza Xaydarovna

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika universiteti magistri.

E-mail: mybooks91@mail.ru.

ORCID: [0009-0009-2802-3881](https://orcid.org/0009-0009-2802-3881)

DOI: [10.52773/tsuull.conf.2026./XPOI7595](https://doi.org/10.52773/tsuull.conf.2026./XPOI7595)

Annotatsiya. *Maqolada Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodidagi insoniylik va ma'naviyat g'oyalari tahlil qilinadi. Navoiy asarlarida komil inson, mehr-shafqat, adolat va ilm kabi qadriyatlar yoritilgan bo'lsa, Bobur o'z asarlarida bu g'oyalarni davom ettirgan. Maqola Navoiy va Bobur o'rtasidagi ma'naviy bog'liqlikni ko'rsatib, ularning qarashlarining bugungi kunda ham dolzarb ekanini ta'kidlaydi.*

Kalit so'zlar. *Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, insoniylik, ma'naviyat, komil inson, axloqiy qadriyatlar, ijodiy davomiylik.*

Annotation. *The article analyzes the ideas of humanity and spirituality in the works of Alisher Navoi and Zahiriddin Muhammad Babur. While Navoi's works highlight such values as the concept of the perfect human being, compassion, justice, and knowledge, Babur continued and developed these ideas in his own writings. The article demonstrates the spiritual connection between Navoi and Babur and emphasizes the relevance of their views in the contemporary context.*

Keywords: *Alisher Navoi, Zahiriddin Muhammad Babur, humanity, spirituality, perfect human being, moral values, creative continuity.*

Alisher Navoiy o'zbek adabiyoti va madaniy merosining eng yirik namoyandalaridan biri hisoblanadi. Uning asarlari nafaqat til va adabiyot sohasida, balki insoniylik, ma'naviyat va axloqiy qadriyatlar nuqtai nazaridan ham chuqur ahamiyatga ega. Navoiy ijodi, ayniqsa, komil inson g'oyasi, adolat va mehr-shafqat tushunchalarini shakllantirishda muhim manba bo'ldi.

Navoiy ijodi tuganmasdir. Uning har bir asarini qayta-qayta o'qir ekanmiz, mutafakkirning teran fikrli ekanligiga, so'zga boy va, albatta, metindek bardosh-yu, tog'lardek sabr qanoatiga yana bir bor ishonch hosil qilamiz [Habibjonov, 2024: 221].

Zahiriddin Muhammad Bobur esa Navoiy ijodiy va ma'naviy maktabining bevosita davomchisi sifatida qaraladi. Bobur o'z “Boburnoma” va she'riy

asarlarida insoniylik, ma'naviyat va axloqiy qadriyatlarni Navoiy g'oyalari asosida yoritgan. Shu nuqtai nazardan, Navoiy va Bobur ijodi orasidagi bog'liqlik o'rganishga loyiqdir.

Alisher Navoiy asarlarida insoniylik tushunchasi eng yuksak ma'naviy qadriyat sifatida aks etadi. Uning “Xamsa” asarida, ayniqsa, komil inson obrazining shakllanishiga alohida e'tibor qaratilgan. Navoiy uchun komil inson, avvalo, o'zining axloqiy va ma'naviy kamoloti bilan boshqalarga o'rnak bo'ladigan, nafaqat tashqi dunyo, balki ichki ruhiy dunyosida ham muvozanatni saqlay olgan shaxsdir.

Komil insonning mohiyatini “Farhod va Shirin” dostoni orqali yanada ochib berish mumkin. Farhod, g'azab va nifoqni yengib o'tgan holda, o'zining mehribonligi va adolatliligi bilan barcha to'siqlarni engib, o'zining haqiqiy komillik darajasiga ko'tariladi. Bu yerda Navoiy, insoniy hissiyotlar va ma'naviyatning o'zaro uyg'unligini ta'kidlaydi.

Navoiy va Bobur qarashlaridagi eng muhim mushtarak jihat insonparvarlikdir. Navoiy insonni Yaratganning eng oliy ne'mati sifatida ulug'laydi va uning qadr-qimmatini axloqi va ma'naviy olamida namoyon bo'lishini ta'kidlaydi. Bobur ham insonni faqat hukmdor yoki jangchi sifatida emas, balki his-tuyg'uga, vijdonga ega shaxs sifatida tasvirlaydi.

Zahiriddin Muhammad Bobur – shoir, adib, she'rshunos – adabiyotshunos, donishmand faqih (islom qonunshunosi), tilshunos, elshunos, mantiq va riyoziyot ilmlaridan puxta xabardor jamoat arbobi sifatida o'zidan bebaho ma'naviy meros qoldirdi. Boshqa odamlarnikidan deyarli farq qilmaydigan mo'jazgina ko'ksida sherning yuragi va jur'atini ko'tarib o'tgan bu mukarram zot aql bovar qilmaydigan kashfiyotlar bilan yuzma-yuz yashab o'tdi, o'zidan sara ma'naviy xazina va nom qoldirish uchun kurashdi[Vohidov, 2006: 439].

Har ikki adib insonni jamiyatning markaziy kuchi deb biladi. Ular uchun insonni e'zozlash bu jamiyatni obod qilish demakdir. Shu bois ularning asarlarida oddiy xalq dardi, kambag'al va muhtojlarga mehr ko'rsatish g'oyalari muhim o'rin tutadi.

Navoiy, shuningdek, insoniyatni adolatga, halollikka va mehrga chaqiradi. Uning “Mahbub ul-qulub” asarida bu g'oyalar yanada yoritilgan bo'lib, unda axloqiy me'yorlar, odob-axloqni saqlash va boshqalarga mehr-muhabbat ko'rsatish masalalari markaziy o'rinda turadi. Insonning ichki dunyosida bu qadriyatlarni rivojlantirish, Navoiy uchun nafaqat shaxsiy, balki jamiyatning ruhiy kamolotiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Navoiy va Bobur qarashlarida adolat jamiyat barqarorligining asosiy sharti sifatida talqin qilinadi. Navoiy adolatli hukmdorni jamiyat taraqqiyotining poydevori deb biladi va zulmni insoniylikka zid illat sifatida keskin qoralaydi. “Hayrat ul-abror” va “Mahbub ul-qulub” asarlarida bu g'oya aniq ifodalanadi.

Bobur esa adolat masalasiga amaliy hayot nuqtayi nazaridan yondashadi. “Boburnoma”da u hukmdor sifatidagi mas'uliyatini chuqur his etadi, ayrim

xatolarini tan oladi va adolatdan chekinmaslikka intiladi. Bu hol Bobur qarashlarida axloqiy poklik va vijdon masalasi muhim o'rin egallaganini ko'rsatadi.

Alisher Navoiy asarlarida ilm va ma'rifatni yuqori qadriyat sifatida talqin etish muhim o'rin tutadi. Uning “Lison ut-tayr” asarida ilm olish va ma'rifatga erishish g'oyasi markaziy o'rinda bo'lib, insonni haqiqiy baxtga yetaklash uchun ilmni har jihatdan rivojlantirish lozimligini ta'kidlaydi. Navoiy bilimning faqat tashqi, kognitiv jihatlarini emas, balki uning ma'naviy-axloqiy ahamiyatini ham ko'rsatadi. Ilm, uning fikricha, nafaqat dunyoqarashni kengaytiradi, balki insonni ichki kamolotga erishishga ham yordam beradi.

Ma'naviyat masalasi Navoiy ijodida muhim o'rin tutadi. Uning tasavvufiy g'oyalari, o'z navbatida, insonni nafaqat tashqi dunyo bilan, balki o'z ichki ruhiy olami bilan ham uyg'unlashtirishga chaqiradi. Navoiyning tasavvufiy qarashlari, insonni o'zining ichki yuksakliklariga intilishga undaydi, ichki kamolot orqali ma'naviy erkinlikka erishishni ko'rsatadi.

Zahiriddin Muhammad Bobur, Alisher Navoiy ijodini chuqur o'rganib, o'z asarlarida uning g'oyalarini davom ettirgan. Bobur “Boburnoma”da insoniylik, mehr-shafqat va adolat masalalarini keng yoritadi. Ayniqsa, uning boburiy she'riyatida Navoiy ijodi va uning ma'naviy-axloqiy qarashlari ta'siri ko'zga tashlanadi. Bobur, Navoiy kabi, komil insonni o'zining harakatlari va so'zlari orqali axloqiy me'yorlarni saqlovchi va jamiyatga yaxshilik keltiruvchi shaxs sifatida ta'riflaydi.

Har ikki mutafakkir uchun ilm va ma'rifat inson kamolotining eng muhim omillaridan biridir. Navoiy ilmni insonni jaholatdan qutqaruvchi nur deb biladi. Uning fikricha, ilmi inson jamiyatga foyda keltiradi va o'zini ham, boshqalarni ham komillikka yetaklaydi.

Bobur ham ilm-fanga katta e'tibor qaratgan. U tarix, geografiya, adabiyot va tabiatshunoslikka oid chuqur bilimga ega bo'lgan. “Boburnoma”dagi ilmiy kuzatishlar, aniq tasvirlar Boburning ma'rifatparvar shaxs ekanini ko'rsatadi. Demak, har ikki adib ilmni ma'naviyat bilan uzviy bog'liq holda talqin qiladi.

Bobur “Boburnoma”da Navoiydan olingan ta'sirlar bilan birga, o'ziga xos tarbiya va axloqiy qadriyatlarni ham muhokama qiladi. Bobur insoniyatni adolatli va mehribon bo'lishga chaqiradi, va aynan shu nuqtada Navoiy g'oyalari uning ijodida chuqur iz qoldirgan. Boburning g'azallari va ruboyilarida mehr-shafqat va adolat, ayniqsa, mulozamatli va halol hayot tarzini yuksaltirishga alohida urg'u berilgan.

Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodi o'rtasida chuqur ma'naviy-axloqiy bog'liqlik mavjud. Navoiy insoniylik, adolat, mehr-shafqat, ilm va ma'rifat kabi qadriyatlarni o'zining asarlarida yuksak darajada ta'kidlab, komil inson g'oyasini shakllantirdi. Uning ijodi, o'zbek adabiyoti va dunyo miqyosida, insoniy axloqiy prinsiplarni rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Bobur esa Navoiy g'oyalari o'z ijodida davom ettirib, insoniylik va ma'naviyatni o'ziga xos tarzda yoritdi. Uning “Boburnoma” asarida, ayniqsa, mehr-muhabbat, adolat va axloqiy me'yorlarga sodiqlik kabi masalalar ko'tarilgan. Bobur uchun Navoiy an'analari, nafaqat shaxsiy ma'naviyatni rivojlantirish, balki jamiyatda yaxshilik va adolatni qaror toptirishning ham asosiy omili bo'lgan.

Navoiy va Bobur qarashlarida vatanparvarlik va xalq taqdiriga befarq bo'lmaslik mushtarak jihatlardan biridir. Navoiy o'z asarlari va amaliy faoliyati bilan xalq manfaati yo'lida xizmat qilgan, madrasalar, masjidlar va xayriya inshootlarini barpo ettirgan.

Bobur esa vatan sog'inchini chuqur his etgan shoir sifatida tanilgan. Uning she'rlarida ona yurtga muhabbat, hijron va sadoqat tuyg'ulari kuchli ifodalangan. Har ikki mutafakkir uchun vatan nafaqat geografik hudud, balki ma'naviy qadriyatdir.

Navoiy va Bobur qarashlarining yana bir mushtarak jihati ma'naviy komillikka intilishdir. Navoiy insonni nafsni tiyishga, sabr-qanoatli bo'lishga, yaxshilik qilishga chorlaydi. Bobur ham hayot sinovlari orqali insonning sabr, iymon va iroda bilan yuksalishini ta'kidlaydi.

Har ikki adib nazarida haqiqiy kamolot moddiy boylikda emas, balki insonning ichki dunyosida, qalb pokligida mujassam.

Shunday qilib, Alisher Navoiy asarlaridagi insoniylik va ma'naviyat g'oyalari, Bobur ijodida davom etgan va ularning o'zaro bog'liqligi o'ta muhim ilmiy ahamiyatga ega. Bu ikki buyuk mutafakkirning qarashlari o'zaro uyg'unlikda bo'lib, o'zbek madaniyatida chuqur iz qoldirgan. Ularning fikrlarini o'rganish, nafaqat adabiyot, balki insoniyat axloqi, jamiyat taraqqiyoti va ma'naviy yuksalish uchun ham katta ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. Djumayeva, S.K., Botirova, Sh.I. O'zbek adabiyoti tarixi, 2021.
2. Habibjonov Ikromjon, Navoiyning yetti go'zali, Oriental Art and Culture, 2024.
3. Vohidov R., Eshonqulov X. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. 2006.
4. Muxlisa Normatova, Xabibjonov Ikromjon, “Qutadg'u bilig” ikki jahonni tutishga ochuvchi yo'l, Oriental Art and Culture, 2021.
5. Rahmonov N. O'zbek adabiyoti tarixi (Eng qadimgi davrlardan XV asrning birinchi yarmigacha). O'quv qo'llanma. – T.: “Sano Standart” nashriyoti, 2017. – 556 bet.